
KEREKASZTAL–BESZÉLGETÉS

AZ ESZTÉTIKAI NEVELÉS HATÉKONYSÁGA ÉS A MŰVELŐDÉSI AMATŐRIZMUS

Szerkesztőségünknek a fenti témájú kerekasztal-beszélgetését 1984. március 3-án tartottuk meg Szabadkán. A beszélgetésnek a Népkör Közművelődési Egyesület adott otthont. A meghívott vendégek Ágoston Pribilla Valéria középiskolai tanár, Árokszállási Borza Gyöngyi, a Létünk szerkesztője, Báthori Katalin tanítónő, Gubás Ágota újságíró, Korponai Ibolya és Ivan Pančič pszichológusok, Sándor Géza pedagógiai tanácsos, dr. Sátai Pál és Újhelyi Zoltán pedagógiai akadémiai tanárok voltak. Részt vettek még a Népkör elnökségi tagjai és szakosztályainak vezetői, Horváth József, Lackó Illés és V. Lippai Etelka. A beszélgetést dr. Szöllősy Vágó László, a Magyar Szó újságírója vezette és rendezte sajtó alá.

A résztvevőket Bela Lukač, a Népkör elnökségi tagja üdvözölte:

A Népkör Elnöksége és tagsága nevében tisztelettel üdvözlöm mindazokat, akik eljöttek erre a kerekasztal-beszélgetésre. Köszönetet mondok a Létünk szerkesztőségének, hogy kerekasztal-beszélgetése témájaként ezt a jelentős kérdést választotta, mely egyike napjaink legidőszerűbb kérdéseinek: a sokoldalú személyiségformálás közös feladata mindazoknak, akik oktató, nevelő, vagy művelődési munkával foglalkoznak. Növeli a téma időszerűségét, hogy a művelődési javak hozzáférhetővé tétele a dolgozók széles tömegei számára, felelősségteljes társadalmi feladata minden művelődési intézménynek, művelődési szervezetnek, minden kultúrmunkásnak. Meggyőződésem, hogy ez a beszélgetés szerény hozzájárulást jelent említett törekvéseink valóra váltásához.

Előljáróban

SZÖLLŐSY VÁGÓ László: Minden oktatást-nevelést érintő társadalmi dokumentumunk középpontjában a sokoldalúan fejlett személyiség kialakítása áll. Ennek a sokoldalúságnak lényeges eleme a világhoz fűződő esztétikai viszonyulás, a valóság esztétikai megismerése, elsajátítása. Nélküle a világról alkotott képünk nem volna teljes, nem lenne igazán emberi, mi magunk pedig szegényebbek maradnánk, megcsonkulnánk emberségünkben.

A valóság esztétikai megismerése minden bizonnyal a közvetlen gyakorlatból, (a termelőmunkából) alakult ki – állítják a művészetszociológusok –, azon a szinten, amikor még nem különült el egymástól a későbbi értelemben vett köznapi gondolkodás, a tudományos megismerés és a művészet. A primitív civilizációk ünnepi szokásrendje ezt különösen szépen szemlélteti: a vadász, harci és munkatáncokban és dalokban a szöveg, a zene, a mozgás, sőt gyakran az alkotó és az előadó (esetenként még a hallgatók) személye is összefonódik. Hasonló példákra bukkanhatunk a mi népzeneinkben is fennmaradt arató, szüreti és más munkadalokban. Mindezeknél megfigyelhető, hogy a valóság esztétikai megragadásának lényeges mozzanata az átélés. Nem különben ahhoz is, hogy egy alkotás esztétikai erejűvé váljék, benne kell lennie az élmény erejének.

És ezzel eljutottunk esztétikai nevelésünk egyik sarkalatos problémájához: csak abban az esetben érheti el célját, ha a tanulókat élményekhez képes juttatni, máskülönben formális, értelmetlen, meddő marad. Jelenleg viszont általában az a helyzet, hogy a tanulók megtanulják a művek keletkezési körülményeit, elmondják tartalmukat, felsorolják formai elemeiket, ragyogóan elemzik is őket, maga a mű azonban, mint élmény a háttérbe szorul. (Az igazsághoz tartozik, hogy az irodalmi, zenei, képzőművészeti tantervi anyag lehetőségei a személyiségformálást illetően – éppen az élményhiány miatt – jobbra kihasználatlanok maradnak.) Mivel pedig a tanulók a tantervi keretben nem tehetnek szert olyan sokoldalú és elmélyült művészeti tájékozottságra, érdeklődésre és ízlésre, amilyenre ma az egyre több szabadidővel rendelkező embernek szüksége van, hogy szabadidejét művelten, személyiségét gazdagítva élvezze, erre a tanórán kívül kell lehetőséget teremteni.

Itt jelentkezik esztétikai nevelésünk másik alapvető neveléslélektani problémája: éppen akkor szakad félbe, amikor folytatására, a megszerzett irodalmi, zenei, képzőművészeti stb. alpműveltség, igény, ízlés megszilárdítására, további elmélyítésére még nagy szükség, s ebben az érzelmileg rendkívül fogékony életkori szakaszban (serdülőkor vége, ifjúkor kezdete) kiváló lehetőség is volna. Ehelyett a már elért eredmények is gyakran semmivé válnak, lebomlanak. Az élmény megteremtéséhez a tanítási óra egyébként is ritkán nyújt lehetőséget: az oktatásszervezési problémák mellett az érzelmi mozzanatokról sem szabad megfeledkeznünk – átlagos iskoláink átlagos tantermei ritkán olyan vonzóak, hogy ilyen élmény háttérül szolgáljanak. Az élményteremtésnek tehát (még iskolás korban is) elsősorban a tantermen (iskolán) kívül, a tanulók szabadidejében volna csak helye, annál inkább, mert iskoláinkban általában nemcsak a fizikai és anyagi lehetőségek korlátozottak; sok helyen a megoldatlan káderkérdések is nehezítik a munkát. E tevékenységek többsége ugyanis olyan, hogy nemcsak rendszeres tanulást, önművelést, hanem szakszerű vezetést is igényel. És ha ez így van – „márpedig így van –, fokozott figyelmet kell szentelni azoknak az egyéb tényezőknek (művelődési egyesületeknek, ifjúsági otthonoknak, kluboknak, ahol fiataljaink szabadidejüket töltik), melyeknek nemcsak szórakozási-szórakoztatási, hanem művelődéspolitikai, pedagógiai, pszichológiai és szociológiai vonatkozásai is vannak. Ezek

közül a mi számunkra – a kerekasztal-beszélgetés témájából eredően – az amatőr művelődési-művészeti csoportok a legjelentősebbek.

Az amatőr művelődési egyesületek, csoportok tevékenységének legjelentősebb eleme, hogy intenzívebben éli át a műalkotást az, aki maga is részt vesz a mű létrehozása vagy megszólaltatása folyamatában – még ha szerényebb lehetőségekkel is, mint az, akinek ez a hivatása; az alkotás öröme nem kötődik feltétlenül a művészeti akadémiai végzettséghez. (Az is szép, hogy az ember a szépnél utánacammoghat – adja Égető Eszter szájába a szót Németh László.) Másrészt mind többen vannak, és még többen lesznek olyanok, akikben éppen a műkedvelő tevékenységek hatására, ösztönzésére mozdul meg az alkotókedv. Mert jöllehet nagyon kevés, talán csak ezrelekekben fejezhető ki azoknak az amatőröknek a száma, akikből hivatásos művész lesz, de nagy többségükben kialakul a fogékonyság a szép iránt, ami a szép iránti érdeklődésben a szép keresésében, felfedezésében és alkotásában nyilvánul meg. És ebben a törekvésben, amit a neveléslelektan *alkotó aktivitásként* határoz meg, rejlik a személyiségfejlesztés-fejlesztettség lényege.

A családtól az iskoláig és azon túl

ÚJHELYI Zoltán: Ismert igazság, hogy az ember körülbelül 3 éves koráig programozódik be – és ez idő alatt a családi környezetben fejlődik. Az is ismert igazság, hogy a család rendkívül jól végzi a testi nevelés feladatát, de az esztétikai nevelés terén ez nem állítható egyértelműen. Pedig amit a család beprogramoz, azon az iskola sem tud sokat változtatni: azt az ember egész életén végigviszi. Nem vagyok azért annyira pesszimista, hogy az iskolát éppenséggel tehetetlennek tekintsem, még kevésbé, hogy csak az iskolát hibáztassam a későbbi kudarcokért. Ha a kérdéshez a kommunikációs elmélet felől közelítünk, úgy vizsgáljuk azokat a hatásokat, amelyeknek a gyerek ki van téve, és amelyek célja bizonyos magatartásformák kialakítása, három mozzanatot kell számításba vennünk.

Az egyik a *szituatív alkalmazkodás*: a gyerek alkalmazkodik ahhoz, amit a tanár kíván, amit a tanár elvár tőle, de csak addig, amíg a tanár ott van, amíg számonkérheti tőle – az én-struktúrát, a család által kiépített értékrendet ez a fajta alkalmazkodás nem változtatja meg. A másik, ennél sokkal erősebb az *érzelmi kapcsolatra épülő* magatartás, amikor a pedagógus és a diák között érzelmi kötődés jön létre, de a legerősebb hatás az *azonosulás*, az *identifikáció*. Nagy problémát jelent, ha a pedagógus nem olyan, hogy a gyermek azonosulni tudjon vele. Koncerteken alig látni zenetanárt, kiállításokon rajztanárt – hogy ne soroljam tovább...

Itt látom nagy jelentőségét az olyan kezdeményezésnek, amiről az újságban olvastam, hogy a Népkör mintegy védnökséget vállalt az Ivo Lola Ribar Általános Iskola művelődési csoportjai felett. Logikusnak tűnik az elvárás, hogy a gyerekek olyan viselkedési modelleket sajátítsanak el ebben a művelődési csoportban, amelyek tartósan beépülnek személyiségükbe, hogy – talán egész életre szólóan – aktív viszonyulás alakul ki bennünk az esztétikum iránt.

SÁTAI Pál: Amikor az esztétikai nevelésről, mint a gyermeki személyiség formálásáról beszélünk, központi kérdésként kell kezelnünk az iskola és a művelődési egyesületek, kultúrintézmények viszonyát. Ha nevelési intézményeink – az óvodák, általános és középiskolák, felsőoktatási intézmények – funkcióját vizsgáljuk, formai szempontból közelítve nincs semmi baj. Történelmi távlatokba helyezve: a felszabadulás után a tanítóképzőben népművelést (is) tanítottak, a tantervekben jelen van ma is az esztétikai nevelés, nemrég kulturológia-szakos középiskolák nyíltak. Jelenlegi tanterveinkben, olvasókönyveinkben is jelen vannak az esztétikai tartalmak. Más kérdés, *hogyan valósul meg az esztétikai nevelés*, milyen kontinuitás figyelhető meg a születéstől a sírig? – Ez már szervezés kérdése, és igen éles bírálatot érdemel.

Visszakanyarodva tanterveinkhez – elsősorban az anyanyelv tantervéhez: én ott vagyok otthon –, a cél és feladatrendszer kimondja, hogy a nemzetek és nemzetiségek irodalmát esztétikai-eszmei egységben kell feldolgozni. Ezzel kapcsolatban az a kérdés – mint arra Újhelyi kolléga is utalt –, mennyiben képes a pedagógus ezt az esztétikai és eszmei egységet megvalósítani. Még tovább is mehetünk: tankönyveinkben hogyan sikerült a jugoszláv hazaszereget eszméjét esztétikai kérdésként kezelni, vagy egy munkásmozgalmi témát hogyan tudnak esztétikailag feldolgozni, az esztétika eszköztárával bemutatni. Mert a népfelszabadító háborút, a munkásmozgalmat feldolgozza kisiskolás korban a természeti és társadalmi ismeretek, később a történelem, de az anyanyelvnek ennél több a feladata: egy titói eszmét, vagy a népfelszabadító háború eszméjét *nem történelmileg feldolgozni, hanem esztétikailag kifejezni* – ehhez már egy kis művészet is kell. Azt hiszem, itt még nem nyertük meg a csatát. Tovább mennék: az anyanyelvi oktatásnál szorgalmazzuk a társművészetek (zene, képzőművészet, film) alkalmazását. Szorgalmazzuk, de még nem vált általános gyakorlattá.

A következő kérdés: milyen a hatékonysága az intézményesített esztétikai nevelésnek? A válasz egyértelmű: alacsony. Nézzünk körül otthonainkban: giccsesek – a falvédőtől kezdve, a művirágon keresztül az ízléstelen színskandináviáig. Hallottunk az otthon szerepéről a gyermeki személyiség fejlődésében; hiába az iskolai esztétikai nevelés, ha az otthoni környezet giccses ellenhatása azt lépten-nyomon lerombolja. Persze, tudnunk kell, hogy a mai 40–50 évesek operettekben, népszínműveken nevelkedtek; ettől a generációtól nehéz elvárunk másilyen viszonyulást. Ide tartozik, hogy pedagógusainkat is jobban kellene (anyagilag is, erkölcsileg is) ösztönözni arra, hogy tanulóikat bevezessék a művelődési egyesületekbe.

Ettől függetlenül: az esztétikai nevelés hatékonysága óvodás- és kisiskoláskorban – véleményem szerint – kielégítő. Valamelyest halványul az általános iskola felső osztályaiban, a középiskolában viszont rohamosan csökken, és mint Szöllősy kolléga mondta, az ifjúkor küszöbére érve úgyszólván megszűnik. Létrejön ugyan bizonyos differenciálódás: aki például szereti a zenét, megtalálja a módját, hogy bekapcsolódjon valamelyik amatőr kórusba vagy zenekarba, de ezek vannak kisebbségben. Vagy nézzük az irodalmi élmények nyújtásának gyakorlatát! A szakirodalomban nagyon jól fel van dolgozva, hogyan hat a szépirodalom az óvodásokra, az általános iskolásokra – és pont.

Ami a középiskolát, vagy pláne az egyetemet illeti, sem szakirodalom, sem kutatások; nem is igen tudjuk követni, mi történik.

A tévé megjelenésével és elterjedésével – én az idő tájt éppen a Népkör alelnöke voltam –, nem tudtunk mit csinálni: a színjátszást tönkreteszi a televízió. Ez a tévé-egyeduralom a hetvenes évek közepéig tartott. Az emberek – úgy tűnik – megcsömöröltek tőle, és az utóbbi 8–10 évben újra növekedőben van az érdeklődés a műkedvelés iránt. A korábbi modellen, a korábbi formákon természetesen változtatni kell, mert azok ma már túlhaladtak. Mi a teendő? – A humán szakirányú középiskolákban és felsőoktatásban jobban kellene súlypontozni a kultúrjavak felhasználását; nemcsak a művelődési egyesületekre gondolok, hanem színház-, tárlat-, koncertlátogatásra is stb. Tudnunk kell, hogy mindenkit nem nevelhetünk költővé, színművésszé, zenésszé – ez nem is lehet cél –, de azt mindenként el kellene érnnünk, hogy száz mérnökből legalább nyolcvan szükségét érezze annak, hogy időnként elmenjen egy-egy bemutatóra, tárlatra, hangversenyre.

SZÖLLŐSY VÁGÓ László: Ez a feladat elsősorban a középiskolák ilyen irányú felelősségét helyezi előtérbe. Érdekes volna hallani ilyen iskolában dolgozó pedagógus véleményét. Minden bizonnyal van mondanivalója.

ÁGOSTON PRIBILLA Valéria: Sajnos, van mondanivalóm. Azért fogalmazok így, hogy sajnós, mert ami az esztétikai nevelés hatékonyságát illeti, az több mint lehangoló. Hiányzik a tanulókból a válogatás igénye, az értékelő képesség, mintha eluralkodott volna a gondolkodási restség, renyheség... Hol a hiba? – Bennünk pedagógusokban is: a korábbi esztétikai nevelés nem érte el célját, ha ezt a célt úgy fogjuk fel, ahogyan Heinrich Wölfflin találóan megfogalmazta: *látni is meg kell tanítani az embereket, nemcsak nézni, hallani is, nemcsak hallgatni.* És ehhez segédeszközöket is kell nyújtani. Mi az esztétikai témákról valamiféle fennköltséggel beszélünk, és ezzel eleve megközelíthetlenné tesszük a diák szemében. Nem jutottak el odáig, hogy megértsék: a művészet sajátosan tükrözi a valóságot; ők – ezt tapasztalom, amikor kiállításra viszem őket – a természetes valóságot kéri számon.

A környezet, elsősorban a család, de a szélesebb társadalmi környezet esztétikai hatása is kifogásolható, hiszen a valódi értékek terjesztésével társadalmi szinten sincs minden rendben: eláraszt bennünket a ponyva, a kultúr-melasz. Nap mint nap meg kell vívunk a magunk csatáját, mert a fiatalok nagy részének a kikapcsolódás egyenlő az igénytelenséggel. Probléma az is, hogy az anyanyelv- vagy művészetszakos tanár törekvéseiben rendszerint magára marad, mert kollégái gyakran maguk is kulturális igénytelenségben szenvednek, elemi helyesírási hibákkal küzdenek.... Rengeteg ellentmondás nehezíti ezt a munkát, jóllehet minden tantárgyban meg lehet találni az esztétikai nevelés szempontjából nagyon is jól kiaknázható mozzanatokot.

SZÖLLŐSY VÁGÓ László: Az általánosan elfogadott nevelélméleti elv szerint a közösségi nevelés feltételei között (és a mi nevelési rendszerünk logikai tengelye a közösségben nevelés) a pedagógiai szituáció pólusai nem egy

tanító és egy pedagógus, hanem a *tanulóközösség* és a *pedagógusközösség*. Ennek megfelelően az esztétikai nevelés sem szorulhat – mintegy végvárként – a nevelés perifériájára, nem engedhető meg, hogy csak kevesek gondja legyen.

GUBÁS Agota: Az esztétikumot – ezt hangsúlyozni kell – minden tantárgy anyagában meg lehet találni, és meg kell keresni: fel kell fedeztetni a gyerekekkel. Ezt mint gyakorló szülő is elmondhatom. Nem tudom elfogadni azt a magyarázatot, hogy a tantervek túlterheltsége miatt nincs idő eddig eljutni; ez véleményem szerint nem idő, hanem hozzáállás és módszer kérdése. Természetes, hogy vannak tantárgyak, ahol könnyebb esztétikai élményt nyújtani, de miért ne lehetne ilyen értelemben felhasználni, mondjuk, a testnevelést? Persze, ehhez ilyen irányultságú pedagógusokra van szükség.

A pedagógus azonban csak egyike a tényezőknek. A másik fontos tényező a tankönyv, és vele párhuzamosan a kézikönyv. A tankönyvben vagy a szövegválogatásban olyan didaktikailag hasznos és szükséges szemelvényeket kellene közreadni, amelyek magukban hordoznák a korábban említett esztétikai-eszmei egységet. Számos olyan kiváló szövegünk van, amely ezeknek a követelményeknek eleget tesz, csak meg kell őket találni. És akkor nem kell másutt keresni olyan szöveget, mely lehetővé teszi az *esztétikai élménynyújtást*. Ez az élménynyújtás pedig – ezt is szülőként tapasztalom – az óvodában a legteljesebb, később fokozatosan elhal.

Külön téma a népköltészet, mint az esztétikai élmény forrása. Egy szemináriumon vettem részt, ahol az előadó azzal foglalkozott, hogyan van jelen a népköltészet a tankönyvekben. Jóllehet mennyiségileg jelen van – állapította meg, de nem tudatosítják a folklór jelentőségét, azt, hogy a folklór nemcsak szociológiai jelenség, hanem művészet is, és mint ilyen, esztétikai értékeket hordoz, még akkor is (sőt néha éppen azzal), ha ez az esztétikum tájnyelven jelenik meg benne. Éppen ezért az eredeti népdalt igyekeznek köznyelvi szintre hozni – „szzebbíteni” – és ilyen szövegek kerülnek be a tankönyvekbe. Meg kell tanítani a tájnyelven beszélő gyereket is a köznyelvre, de anélkül, hogy azt hintենék el benne, hogy a tájnyelv rossz, helytelen...

SATAI Pál: Megbocsáthatatlan hiba volna tüzzel-vassal irtani a tájnyelvet, hiszen éppen tájjeleге adja meg sajátosságát.

SZÖLLŐSY VÁGÓ László: Az esztétikai nevelésnek az irodalmi-nyelvi nevelés csak egyik területe. Vizsgálódásainkat mindenként ki kell terjesztenünk az esztétikai nevelés más területeire is, hiszen beszélgetésünk célja nem az – és nem is lehet –, hogy csak egy viszonylag szűk területet térképezzünk fel.

ÁROKSZÁLLÁSI BORZA Gyöngyi: Azt a gondolatsort szeretném folytatni, mely szerint az esztétika nem lehet tantárgy, nem is parcellázható be még néhány tantárgy kereteibe sem; nem oktatási-nevelési terület, hanem *életmóduknak, létüknék a vetülete*. Számptalan társadalmi tényező befolyásolja – a műveltségi szint, a szabadidő, a munkakultúra, az életmód stb. –, melyekkel

oksági-okozati összefüggésben áll. Mindaddig, amíg tantárgyként kezeljük, nem is számíthatunk jelentősebb eredményre.

Az óvodai nevelési folyamatban megfigyelhető az alkotva-befogadás: a gyerekek anyagot kapnak a kezükbe, amit önállóan formálnak – lehetőségük van a kibontakozásra. Az iskolába indulással egyidőben megkezdődik az esztétikai nevelés tantárgyakra szűkítése, s mind kevesebb lehetőség nyílik a kreativitásra. Minden újabb osztály, minden újabb iskolai lépcsőfok tovább redukálja ezt: a gyerek lassan a passzív befogadó szerepére kényszerül, jellemzővé válik az élményhiány, s ez a passzivitás az iskola után felnőttkorban is továbbkíséri: elfogadja, amit kap – akkor is, ha ez „kultur-melasz”. Ezzel szemben, ha az iskolában az alkotás dominálna, az onnan kikerülő fiatalokban elevenen élne az alkotásvágy; a kibontakozás folyamata nem zárulna le, az önmegvalósítás vágya vagy egy intenzív önművelésben, vagy valamelyik amatőr (művelődési vagy más jellegű) szervezetben folytatott tevékenységben nyerhetne új formát és tartalmat.

Ivan PANČIĆ: Tanuláson nem szabad kizárólag az ismeretek elsajátítását érteni; legalább ilyen fontos a *viselkedési modellek elsajátítása*, melyek meghatározzák az ember és az őt körülvevő világ viszonyát. Ez az, amit nem lehet könyvekből megtanulni, és az esztétikai nevelésnek nagyon sok ilyen eleme van. Ha az esztétikai nevelést ismeretek átadásaként fogjuk fel – függetlenül attól, hogy az esztétikai nevelés keretében ismereteket is kell nyújtanunk –, alapvetően hibázunk: *az esztétikai nevelés alappilére nem az ismeret, hanem az élmény.*

Van azonban az esztétikum megközelítésének egy pszichopatológiai-mentálhigiéniai vetülete is: az esztétikum (irodalom, zene, festészet stb.) megismerése megkönnyíti a tudatalatti szükségletek szublimálását, a lelki zavarok, krízisek feloldását. Az ember egyik legaktívabb életkori szakasza a serdülőkor. A pubertáskorban az alapösztönök az én-megvalósítás irányában hatnak, függetlenül attól, hogy az alkotás (abszolút értelemben) milyen színvonalon mozog; egyébként sem rekorderek nevelése a lényeg. A felnőtt embernek hasonlóképpen szüksége van arra a lehetőségre, hogy esztétikai élmények útján feloldhassa belső konfliktusait, kríziseit, amelyekről egyikünk sem mentes. És erre az amatőrizmus nyújt ideális lehetőséget.

SÁTAI Pál: Sajnos, kevés pedagógus érzi, hogy az esztétikai nevelés célja a szép felfedezése, átéreztetése. Számítalan olyan órát láttam, ahol a pedagógus a legapróbb részletekig kiaknázza a racionális elemeket, maga az esztétikai élmény azonban elsikkadt az órából: az esztétikai nevelés irodalomelméleti oktatássá vált. Hallgattam már olyan órát, ahol Fehér Ferenc Apám citerája című verséből nagyszerű szociográfiát csinált a pedagógus, József Attila Mamájából proletár-osztályöntudatot, még Weöres Sándor Haragosijából is utcai jelenetet, száraz, racionális tartalomtárgyalással, de a költészet világát meg sem közelítették.

GUBÁS Ágota: Amíg az oktatási rendszer egészében nem az alkotó jellegű munkát értékeljük a legmagasabbra, amíg a társadalmi értékrend megtűri – mi több: reklámozza, népszerűsíti – a ponyvát, a giccset, a Lepa Brenákat, addig az esztétikai élmények nyújtása, a valódi értékek elsajátíttatása inkább kivételnek számít, mint gyakorlatnak. A változtatásoknak valahol a pedagógiai akadémiai felvételinél kellene kezdődnie, az iskolai oktató-nevelő munka értékelésében folytatódnia, és az ilyen jellegű (hivatásos vagy amatőr) tevékenységek társadalmi (anyagi és erkölcsi) elismerésében csúcsonnia.

V. LIPPAI Etelka: Úgy érzem, az iskolai nevelés még egy dologgal adósa marad a felnövekvő nemzedéknek – az eszményekkel. Iskoláinkban rendkívül sokféle és sokoldalú munka folyik, a tudományos, műszaki, testnevelési és művelődési csoportokban, szakkörökben, de nem tudok szabadulni attól a gondolattól, hogy mindebben több a külsőség, a bürokrácia, a helyezésekre való törekvés, mint a belső tartalom. Csoda-e akkor, hogy a tanárok, de esetenként a gyerekek is közömböseké válnak. A tehetséges gyerek éppenséggel hátrányos helyzetbe kerül: annyifelé rángatják, hogy végül sehol sem tud érdemlegeset adni – szétforgácsolódik. Az ilyen hajszában hogyan is gondolhatnánk az esztétikum, az ideálok keresésére, felfedezésére? Eszményképpé csak olyan személyiség válhat, aki valamit adott az emberiségnek, ezzel szemben *ma üresek az ideálok:* egy Elvis Prisley, egy Lepa Brena semmit sem adott a világnak – ilyenek legyenek egy nemzedék eszményképei? Talán sehol sem érezni annyira az iskolai nevelés, az intézményesített művelődés és az amatőrizmus társadalmi célkitűzéseinek azonosságát, mint ezen a területen, ahol az évtizedek után (díszkiadásban!) újra kiadott Courths-Mahlerekkel és társaikkal kell nap mint nap megmérkőzni.

Motivációs bázis és társadalmi determináltság

SZÖLLŐSY VÁGÓ László: Mindaz, amit eddig hallottunk, egyértelműen és meggyőzően cáfolja azoknak a véleményét, akik az amatőrizmusnak valamilyen művészeti pótló szerepet szántak: könnyebb fajsúlyú, kvázi-művészet élményekhez juttatni azokat, akik még nem nőttek fel a „magas” művészetek, a „valódi” esztétikai értékek befogadására. A művészet nem tűri a „magas” vagy az „alacsony” jelzőt; vagy művészet valami, vagy nem.

Hasonlóképpen az „elit-kultúra” sem attól „elit”, hogy kevesek számára hozzáférhető: a tömegkultúra (ha az kultúra) sem válik kisebb értékűvé attól, hogy tömegek vallják magukénak, még ha – éppen korunk botcsinálta művészetszociológusainak elitista bölcsekedése folytán – ebben a szóösszetételben pejoratív melléközöngét vélünk is felfedezni.

Sokkal lényegesebb mozzanat – és erre a beszélgetés során már többször és többen utaltak –, hogy *az intézményesített esztétikai nevelésből hiányzik az esztétikai alkotás lehetősége.* Márpedig az alkotó, az (amatőr vagy hivatásos) előadó és a néző-hallgató aktivitása, más-más intenzitással ugyan, de egyazon dologra: a műalkotásra irányul. Ha tehát az amatőr művelődési egyesületek

teremtik meg azt a lehetőséget, mely a műalkotásban való intenzívebb részvételt biztosítja, ezáltal nemcsak saját tagjait, hanem másokat is esztétikai élményekhez juttat, s ezzel nemcsak fontos kulturális, hanem jelentős társadalmi missziót is teljesít. Nem lehet számunkra érdektelen megvizsgálni, milyen tudatos vagy tudattalan ösztönzések, késztetések rejlenek az effajta tevékenység hátterében – mi adja az amatőr művelődési tevékenység motivációs bázisát.

Ivan PANČIĆ: Ez a beszélgetés újra és újra egy szükséglethez kanyarodik vissza: a művelődési egyesületekben folyó munka szükségességéhez az esztétikai nevelésben, sőt nemcsak abban. A személyiség ugyanis egységes és oszthatatlan. Ebből következik, hogy ha mi az esztétikai szférára hatunk, ezek a hatások áttevődnek, és általuk az egész személyiség gazdagabbá válik. Nagyon tanulságos végigkísérni ezt a folyamatot az egyedi fejlődés folyamán. Az óvodában szabadon hagyják kibontakozni a gyermek kreativitását, de a későbbiek során fokozatosan belekényszerítjük egy konformista magatartásba, ami elsősorban a kreativitás spontán megnyilatkozását gátolja, ahelyett, hogy éppen ennek a spontaneitásnak nyitnánk minél szélesebb teret.

Ezzel kapcsolatban természetesen felvetődik a módszer kérdése is; a módszert a művelődési egyesületek gyakorlatából lehet leszűrni – az amatőr egyesületekben folyó munka nem tűri a kényszert, a merevséget, a megkötöttséget... Véleményem szerint az esztétikai nevelés hasonló problémákkal küzd, mint a marxista nevelés: célját csak akkor érheti el, ha mindenre kiterjed, ha minden más emberi tevékenységet átszö – nem ismeretek halmaza, hanem *a személyiség alap-beállítottsága*, amihez a modellt éppen a (jól szervezett, tudatosan irányított) amatőr művelődési munka kínálja, az egyén tudatos vagy rejtett vágyainak, törekvéseinek megvalósítása útján.

Ide kívánczik Halász László művészetszichológiai tanulmányának egy részlete: Az álom az ösztönös vágyak szerint formálja a valóságot, a művészet a valóság szerint formálja az ösztönöket. A művész érzés- és gondolatvilága irányított, társadalmi én, vagyis kontroll alatt álló érzés. A művészet éppen azért alkotás az álommal szemben, mert irányított érzés...

KORPONAI Ibolya: Vannak kivételesen jó családok, ahol a gyermek személyisége maximálisan szabadon bontakozik ki, de még ilyen családok esetében is (nagyon kevés kivétellel) fennáll az érzelmi szféra sérülékenységének veszélye. Annál inkább, mert hajlamosak vagyunk a negatív érzések felett szemet hunyni: mintha nem tartanánk ildomosnak elidőzni afelett, hogy a gyermek szomorú, hogy gondjai, problémái vannak, hogy tépelődik valamin. Úgy érzem, itt kell keresnünk a probléma lényegét, ez adhatja meg a kiindulópontot.

Ha ennek tudatában közelítünk a művelődési egyesületek, csoportok munkájához – ahol az emberek kedvtelésből, valamilyen belső ösztönzéstől indítva teszik, amit tesznek –, talán ez lenne a megfelelő terület ahhoz, hogy jobban odafigyelhessünk az érzelmekre. Úgy vélem, hogy elsősorban a kommunikációt kellene módosítani: a kettőnk és többünk között kapcsolatokat érzel-

mileg jobban kiértékelni, nehogy formálissá váljanak. A mindennapi életben az ilyen mozzanatokra nem fektethetünk kellő hangsúlyt, mert értékorientációnk az anyagi, gazdasági és egyéb elemeket az érzelmi felé helyezi. Ez pedig éppen személyiségünk legérzékenyebb szféráját, az érzelmi szférát károsítja, szegényíti. És ha (a művelődési egyesületben végzett munka révén) egy szokványosan induló napom érzelmileg gazdagabb lesz, és kiváltképp ha ezt az érzést meg tudom osztani másokkal is, ez az ilyenfajta munka érzelmi megerősítését jelenti.

BÁTHORI Katalin: Előjáróban hadd mondok csak egy fél mondatot az amatőr munkával foglalkozó pedagógusok ösztönzéséről: anyagilag nem vagyunk megfizetve azért a munkáért, amit végzünk. De – és ez már szorosan a tárgyhoz tartozik – nem vagyok hajlandó megfosztani magamat a sikerélménytől, a munka örömétől. Számomra a legfőbb elégtétel, ha látom, hogy sikerült felkeltenem a gyerekek érdeklődését, ha azt tapasztalom, hogy örömet lelik a munkában.

A gyereket a legfiatalabb kortól – az óvodától – kezdve tudatosan kell irányítani a művelődési egyesület felé. Tudjuk, hogy az általános iskola után elmegy a faluból: városba megy továbbtanulni – ott is van művelődési egyesület, meg fogja találni, ha kialakítottuk benne az igényt az amatőr művelődési munka iránt. Felmérést végeztem a táncsoportba jelentkező gyerekek körében, miért szeretnének néptáncal foglalkozni. – Kiderült, hogy a legkisebb azoknak a száma, akiket a néptánc szeretete vonz; a magányosság feloldása, a társkeresés, a magát megmutatni vágyás, a sikerélmények szerzése a leggyakoribb motívumok. De függetlenül az indítéktól, a döntő az, hogy bekapcsolódott a csoportba, egy közösség erőterébe került.

A csoportvezető legfontosabb feladata talán nem is az, hogy egy meghatározott népi táncra megtanítsa őket, hanem hogy megtanítsa látni a folklort; a legfontosabb mozzanat a *megfelelő szemléletmód kialakítása*. Én itt néptáncról beszéltem, de a folklor más ágaira, vagy az amatőr munka más területeire ez azonos módon érvényes. A pódium, a taps fontos velejárója ennek a tevékenységnek, de az igazi érték az, ami ezen túl megmarad az amatőrben. Hasonlóképpen fontos feladata a műkedvelő csoport vezetőjének, hogy elsősorban önmagában, másodsorban a csoport tagjaiban tudatosítsa: amit csinálunk, az szép és jó, lehet, hogy nagyon szép és nagyon jó, de nem a csúcs. A műkedvelő munka tényleges csúcsa a társadalmi közegével szervesen egybekapcsolódó együttes, amely nemcsak kielégíti környezetének szükségleteit, hanem új igényeket teremtve magasabb elvárásokat hoz létre önmagával szemben. Ez természetesen egy hosszan tartó folyamat, amely valahol a gyermekkorban kezdődik, és minden újabb szint a korábbi eredményekre épül, hiszen állandó újrakezdéssel nem is gondolhatunk arra, hogy megközelítsük az imént említett értelemben vett csúcst.

SÁNDOR Géza: A mi társadalmunk embereszménye a sokoldalú, alkotó, kreatív ember, és ha elmélyedünk az öngazgatás lényegének elemzésében, akkor ez az elem, hogy „alkotó”, elmaradhatatlan, semmi mással nem pótol-

ható. Amennyiben ilyen szempontból közelítünk az amatőr tevékenységekhez, az a körülmény, hogy a csoporton belül *aktív pedagógiai szituáció* alakul ki, amelyben önként, öntevékenyen, minden kényszer nélkül vesz részt az ilyen munkát vállaló személy, az alkotóerők kibontakozása előtt szinte korlátlan lehetőségeket nyit meg. Az amatőr munka minden szépsége (és nehézsége) ebből következik. Amikor nehézséget említek, mindenekelőtt a csoport vezetőjének felelősségére gondolok. Az iskolában a pedagógusnak segítségére van a napló, az osztályozás, az iskolacsengő, az igazgató, a bizonyítvány, az iskola egész eszköze, itt viszont mindebből semmi sincs meg, tehát még a jó iskolai pedagógusnál is jobbnak kell lennie szakmai és pedagógiai szempontból egyaránt annak, aki egy ilyen funkciót a maga teljességében be akar tölteni.

Nem mellékes körülmény az sem, hogy az amatőr művelődési egyesületekben rendszerint olyan sajátos csoportok alakulnak ki, amelyekben – ismét hangsúlyoznom kell: megfelelő irányítás mellett – a közösségben, a közösség által, a közösségnek nevelünk; az idézett makarenkói elvben jelen vannak mindazok a mozzanatok, amelyeket szocialista öngazgatású társadalmunk, de a modern neveléstudomány és neveléslelektan egyaránt fontosnak tart. Még a legkisebb gyermekközösség tagjai között is erős kölcsönhatás alakul ki, a művelődési csoporton belül pedig a tagok közötti interakciók olyan erőteljesen érvényesülhetnek, hogy egy passzívabb, esetleg egyoldalú szakvezető hatása teljesen a perifériára szorulhat. Mindez azt bizonyítja, hogy a szakvezető személyiségével már csak azért is érdemes foglalkozni, mert a csoporton belüli légkört döntően ő határozza meg, jöhet a vele szemben támasztott rendkívül sokféle igénynek – jó szakmai felkészültség, szervező készség, megfelelő társadalmi-politikai arculat, magas pedagógiai érzék, demokratikus vezetési stílus stb. – egy ember aligha tud maradéktalanul eleget tenni. De talán nem is az a legfontosabb, hogy ő ennyire sokoldalú legyen, hanem, hogy magával tudja ragadni azokat az egyéneket, akikben külön-külön megvan ezeknek a készségeknek egyike vagy másika.

Az amatőr munka másik, nem kevésbé fontos meghatározója az igény szint, azok az elvárások, amelyeket a csoporttal, egyesülettel szemben támasztunk. Általában elmondható, hogy *rendkívül eredménycentrikusak vagyunk*, ami nem ritkán nagyon destimulatív helyzetet teremt – főleg a kisebb egyesületekben. Az élvonalbeli együtteseken kívül ugyanis, amelyeknek mindig megvan a professzionista bázisuk, a többiek nem mindig, vagy csak ritkán kapják meg a társadalomtól az ösztönzést a munkához. Így aztán sokfelé az a kedvezőtlen helyzet alakul ki, hogy ha egy látványos fellépés, egy utazás van kilátásban, akkor az emberek jönnek, dolgoznak, egyébként elfásulnak, a munka formálissá válik; elsikkad az a belső szükséglet, aminek a munka legfőbb hajtóerejévé kellene válnia, hogy együtt legyünk, hogy együtt valami szépet csináljunk, amitől nemesebbé, gazdagabbá válunk.

Nagy hiba, hogy nem tudunk szelektíven értékelni, ösztönözni, serkenteni, nem tudjuk úgy megbecsülni a kis környezet kis lehetőségeit kamatoztató szerényebb együtteseket, mint az erősebb környezet nagyobb (anyagi és szellemi) potenciálját hasznosító kiemelkedő együttesét, amely rendszerint erős professzionista háttérrel is rendelkezik. Nem tudtam például méltatlankodás

nélkül hallgatni a rádióban a belgrádi kórus szemle közvetítését: agyonmagasztalták a Collegium Musicumot, amely – jól tudjuk – kiváló egyénekből áll (a Zeneakadémia szólóénekes-zakának legjobbjai képezik). A kommentárból ugyanez a torz hozzáállás érződött. A közönségnek valóban joga van arra, hogy minél színvonalasabb műsort hallgasson, szükség van Collegium Musicumokra is, és az is rendben van, hogy a kiemelkedő együttesek kapják meg a maximális támogatást a társadalomtól. De mi most arról beszélünk, hogy az *amatőrizmus által tömegeket kell nevelni, mozgósítani*, nem engedhetjük tehát vakvágányra siklani, ahol elveszíti mozgalmat jellegét és néhány fanatikus ember szívügye marad (a társadalom legfeljebb csak akkor érdeklődik iránta, amikor valamelyik szocialista ünnep, vagy jeles évforduló közeledik, mert szükség van rájuk az ünnepi akadémia műsorában).

Még egy kérdésről kell szólnom, ez pedig az ösztönzés, a serkentés kérdése. Természetes, hogy minden együttesnek szüksége van sikerélményekre, de nem bármi áron! A társadalom számára nem lehet mindegy, milyen eszközzel érjük el a célt; az amatőr művelődési munka esetében az út, amelyet végigjárunk gyakran fontosabb, mint a néhány perces produkció. *A műkedvelő munka igazi értéke a próba*, a rendszeres találkozások, a tagok közötti kölcsönhatás, az az érzés, hogy jó együtt lenni, szép ezt csinálni; a fellépés, a taps pedig csak egy fajta visszajelzés. És sajnos, a mostoha körülmények miatt a próbák legtöbbször sivarak, hangulattalanok, az emberek (valódi és átvitt értelemben is) dideregnek, nem tudnak felmelegedni – fizikailag sem, érzelmileg sem. Társadalmi ösztönzés helyett marad az öntudatra apellálás, a meggyőzés.

SÁTAI Pál: Hosszú volna végigkísérni azt a folyamatot, amint a népművelőtani fogalma fokozatosan leépült, devalválódott. Felszámoltuk a tanyai iskolákat: helyükön kultúr-parlag maradt – mert a valamikori tanyai tanító folyamatosan fenntartotta a környező tanyák népének szellemi vérkeringését. Ma holnap a falusi iskolákat is becsukjuk, a gyerekek a városi gyűjtőiskolákba utaznak. Véleményem szerint a társadalomnak fel kellene mérnie annak lehetőségét, hogy ezekben az iskolákban tanító maradjon – könyvtári munka, művelődési és ismeretterjesztő rendezvények szervezése, a klasszikus népművelő munka lehetne a feladata. Mert ne felejtjük el: a mögöttünk maradt kultúrparlagot nagyon gyorsan „művelés alá veszi” az egyház: zene, festészet, irodalom, filmvetítés, „vallási” turizmus... Miért nem csinálja ezt a társadalom?

Külön probléma társadalmi helyiségeink sivársága: a helyi közösségben dideregnek az emberek; bármennyire jó, érdekes az előadás, meggondolják, hogy eljőjenek-e még egyszer. A művelődési egyesületeket intimekké kellene tenni. Valami hasonlóra gondolok, mint az angliai klubok, amelyekben délután 5-től éjfélig mozgalmas társasélet folyik, vagy a különböző egyesületi otthonok, melyek (Keleten és Nyugaton egyaránt) mind nagyobb szerephez jutnak a társadalmi élet kötetlen formájaként. De nem is kell külföldre menni tapasztalatért, ötletért: a két háború között a Népkör a haladó mozgalom egyik bázisa volt. Van tehát minta, és ehhez meg kell teremteni a megfelelő társadalmi támogatást.

SZÖLLŐSY VÁGÓ László: E kerekasztal-beszélgetés összehívásakor tudatában voltunk annak, hogy ezen határozatokat nem hozhatunk, bárki számára kötelező irányelveket sem fogadhatunk el; a célunk csak a kérdésfelvetés lehetett és esetleg üzenet megfogalmazása azok felé, akik fogékonyak az ilyen fajta üzenetek iránt. Most, amikor a hallottak summázására vállalkozom, kötelességemnek érzem, hogy köszönetet mondjak azoknak, akik a beszélgetésben közreműködtek, tudományos-elméleti, vagy gyakorlati-tapasztalati mozzanatokkal gazdagítva a téma kifejtését. Hogyan szólhatna kerekasztal-beszélgetésünk üzenete?

Társadalmunk létrehozott bizonyos intézményeket, melyek feladatává a sokoldalúan fejlett ember nevelését tette. Egy ilyen intézmény az iskola, melynek feladatai közé tartozik a felnövekvő nemzedékek alkalmassá tétele az esztétikai élmények átélésére is. Sajnos, iskoláink jó részében a körülmények olyanok, hogy egyrészt tantervi, másrészt anyagi körülmények gátolják e cél maradéktalan megvalósítását. Így azután az esztétikai nevelés meddő művészettörténeti oktatássá sekélyesedik, amiben hely sem marad az esztétikai élménynek. A tanulók az iskolát sok – hamar feledésbe merülő – adattal a fejükben hagyják el, anélkül, hogy kialakult volna bennük a fogékonyság a szép keresése, felfedezése és alkotása iránt.

Ez az első érintkezési pont az amatőrizmus és a szélesebb értelemben vett művelődési rendszer viszonyában. Az amatőrizmus szerepét ugyanis nem abban látom, hogy közvetítő legyen a művészet és a tömegek között, hanem – és erre az itt hallottak jogosítanak fel –, hogy ezeket a tömegeket a legfiatalabb kortól kezdődően készítse fel a műalkotások befogadására, az azokkal való azonosulásra, olyan magatartásmódok kialakításával, melyeknek lényeges mozzanata az esztétikai élmény igénye. Első feladat ezen az úton a helyes megválasztás: olyan művek által törekedni az élmény nyújtására, melyek nem haladják meg a mindenkori hallgatóság értelmi és érzelmi fejlettségét, amelyek megfelelnek életkoruknak és érdeklődési körüknek, és amelyek az esztétikai alkotásban való részvételre motiválják őket. Ez rendszerint évekig tartó munka, melynek végső célja olyan ember, aki szilárd esztétikai érzékkel tudja megkülönböztetni az igazi értékeket az álművészettől.

Az ízlés fejlesztésében fontos feladatunk a kispolgári ízlés, a giccs, a sznobizmus leküzdése. Mert nem vitás, hogy egyeseknek jobban tetszik a giccs, a ponyva az igazi művészi értéknél. A giccs ugyanis tudatosan létrehozott álművészet, mely olcsó effektusokkal, könnyen érthető, vonzó formában, nem ritkán bravúros technikával tolmácsol felszínes társadalmi vagy érzelmi elemeket, amelyek azonban csak az érzelmileg vagy értelmileg éretlen személyiség elkorcsosult ábrándjait képesek kielégíteni. A műalkotásban való öröm viszont – hallottuk több ízben is a beszélgetés folyamán – nem velünk született adottság, hanem a környezeti tényezők – család, iskola, művelődési egyesületek és intézmények stb. –, valamint a nevelés hatására kialakuló – tehát szerzett – tulajdonság. Ha tehát valakit kielégít a giccs, a ponyva, ez azt jelenti, hogy értelmileg és érzelmileg nem készült fel magasabb értékek befogadására: nevelésre szorul. A legszerényebb amatőrögyűttes is többet tehet e feladatok megvalósításában, mint a legjobban képzett egyetemi tanár. A cél ugyanis csak igazi

esztétikai élmények nyújtásával érhető el, melyben az értelmi, erkölcsi, eszmei mondanivaló mellett elsősorban az érzelmi elemeket tekintem döntő fontosságúaknak, és ebben a meggyőződésben is megerősítettek a beszélgetés résztvevői. Ha ugyanis csak ismereteink volnának versről, regényről, szoborról, képről, zenei vagy más művészeti alkotásról, az tulajdonképpen semmit sem mondana nekünk; úgy volnánk vele, mint a bemagolt tudományos ismeretekkel, melyeket nem értünk és ezért alkalmazni sem tudunk, vagy az olyan erkölcsi követelményekkel, amelyeket ismerünk ugyan, de nem vált meggyőződésünké, ezért úgyszólván semmilyen hatással sincs magatartásunkra.

Az amatőr művelődési–művészeti tevékenységek kínálják a legalkalmasabb formai és tartalmi lehetőségeket arra, hogy az esztétikai nevelés a tanítási órán, a tanterven, az iskolán túl is folytatódjon. És erre szükség is mutatkozik, ha biztosítani akarjuk azt a terjedelmű és szintű esztétikai nevelést, melyet minden ember számára szükségesnek tartunk, és amelynek hiányát mind többen érzik. És ha egy amatőr együttes vállalja a kiegészítő esztétikai nevelés nem könnyű, de társadalmilag rendkívül értékes feladatát, jogosan tart igényt a közösség fenntartás nélküli támogatására.